

PÁLFFY, Géza: *Hungary between Two Empires 1526 – 1711*. Bloomington : Indiana University Press, 2021. 284 s. ISBN 978-0-253-05464-7

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2022.25.02.115-119>

Publikácia *Hungary between Two Empires 1526 – 1711* je venovaná uhorským dejinám v období raného novoveku. Ako aj názov naznačuje, práca mapuje historický vývoj v Uhorsku po porážke v bitke pri Moháči v roku 1526 až po Satumarský mier, podpísaný v roku 1711. Názov práce tiež poukazuje na postavenie Uhorska, ktoré sa v tomto období ocitlo medzi dvomi veľkými a mocnými ríšami – habsburskou monarchiou a Osmanskou ríšou.

Autorom publikácie je maďarský historik Dr. Géza Pálffy, vedecký pracovník Historického ústavu Maďarskej akadémie vied. Publikácia je výsledkom autorovho vlastného dlhoročného bádania v stredo európskych archívoch a štúdia najvýznamnejších prác maďarského aj zahraničného historického výskumu.

Práca je tematicky rozdelená na dve kapitoly, pričom každá z nich sa ďalej člení na 11 podkapitol. Prvá časť zachytáva obdobie tzv. „krátkeho 16. storočia“, to znamená od roku 1526 po ukončenie 15-ročnej vojny s Osmanskou ríšou v roku 1606. Uhorsko ako ucelený štát malo medzi 11. – 15. storočím svoje stabilné postavenie v rámci stredo európskeho priestoru. Porážka pri Moháči však zásadným spôsobom narušila štruktúru a stabilitu krajiny, ktorá následne zažila jedno z najťažších období svojej existencie, a v konečnom dôsledku sa rozpadla na tri časti: centrálné oblasti spadali priamo pod osmanskú správu, Sedmohradsko, nachádzajúce sa na východe, sa stalo podriadeným štátom Osmanskej ríše, a zvyšné časti kráľovstva boli pričlenené k habsburskej monarchii. Kráľovské Uhorsko sa tým politicky a vojensky úzko naviazalo na susediace krajiny na západe. Počas nasledujúcich takmer dvoch storočí sa rozdelené Uhorsko stalo nárazníkovou zónou medzi dvomi mocnosťami.

Vzniknutá situácia nastolila priestor pre uplatnenie rôznych nových smerov vývoja nielen v politickej a sociálnej sfére, ale aj v otázkach náboženstva, vzdelávania, kultúry a jazyka. Z dôvodu šírenia myšlienok humanizmu, renesancie a reformácie mohli Uhorsko a Sedmohradsko prispieť svojou časťou k celkovému intelektuálnemu rozvoju v Európe. Obdobie po roku 1526 sa nieslo v duchu relatívne konzistentného hospodárskeho rastu napriek neustálym nájazdom osmanských vojsk a rozpadu krajiny na tri časti. Rozdelené časti zostali naďalej prepojené úzkymi ekonomickými väzbami a v širšom zmysle zohrávali významnú úlohu aj pre európsky obchodný systém. Po uzavretí Drinopolského

mieru v roku 1568 dokonca nastalo obdobie väčšej hojnosti, ktoré však ukončila 15-ročná vojna s Turkami (1591 – 1606). Prelom 16. a 17. storočia predstavoval rozkvet kultúry v Uhorsku.

Druhá kapitola mapuje neľahké obdobie uhorských dejín po roku 1606 až po ukončenie posledného povstania v roku 1711. Pätnásťročná vojna s Turkami (1591 – 1606) bola vyčerpávajúca pre obidve strany a bola predzvesťou dlhého obdobia ničenia a úpadku. Po skončení vojny nastalo prímierie trvajúce polstoročie. Toto obdobie sa mohlo niesť v duchu obnovy a regenerácie, podobne ako štvrtstoročie po uzavretí Drinopolského mieru v roku 1568, avšak príležitosť bola zmarená opakovanými protihabsburskými povstaniami sedmohradských kniežat. Pre krajinu znamenali stav občianskej vojny a spôsobili rozsiahly rozvrat spoločnosti a hospodárstva, a napáchali obrovské škody v intelektuálnej a kultúrnej sfére. Obdobia medzi jednotlivými povstaniami boli príliš krátke nato, aby sa krajina mohla zásadnejším spôsobom vzchopiť. Hospodárstvo počas 17. storočia postupne upadalo, obyvateľstvo postihnuté ťažkou situáciou prejavilo svoju nespokojnosť niekoľkými sedliackymi povstaniami. Navyše habsburskou mocou otriasol ďalší veľký vojenský konflikt na európskom kontinente – 30-ročná vojna (1618 – 1648).

Prímierie s habsburskou monarchiou bolo vítané aj zo strany Osmanskej ríše, ktorá v tomto období viedla vojny na viacerých frontoch. Okrem toho sa v rámci ríše prejavovali aj mnohé interné mocenské a ekonomické problémy. Napriek všetkým ťažkostiam sa osmanskej centrálnej moci podarilo zotrvať vo svojej pozícii a bola dostatočne schopná riešiť svoje problémy. Vo významnej miere sa o to zaslúžil mimoriadne kompetentný veľkovezír Köprülü Mehmed paša, ktorému sa podarilo za relatívne krátky čas stabilizovať situáciu v ríši a konsolidovať pozemné armádne sily a flotilu.

V roku 1658 podnikli turecké vojská pod velením veľkovezíra Köprülü Mehmeda pašu výpravu proti Sedmohradsku po tom, keď si knieža Juraj II. Rákoci opätovne počínal v rozpore so záujmami Porty. Krátko nato došlo opäť k vojenskému stretu medzi Osmanskou ríšou a habsburskou monarchiou, ktorá do konfliktu v Sedmohradsku zasiahla. Turecké vojská podnikali vojenské výpravy proti Kráľovskému Uhorsku a zaberali jeho územia. V roku 1663 dobyli Nové Zámky a zriadili tu nový vijálet, v dôsledku čoho sa uhorské hlavné mesto Bratislava ocitlo na dosah osmanských vojsk. Opäť sa uzatvorilo prímierie a nasledujúce dve desaťročia sa Habsburgovci aktívne usilovali o skvalitnenie svojej vojenskej sily. Uhorská politická elita jednohlasne podporovala myšlienku oslobodenia okupovaných území. Výnimku v tejto veci predstavoval iba sedmohradské knieža Imrich Tököli. Počas jeho povstania v rokoch 1682 – 1685 došlo v Uhorsku k najhlbšej kríze, keď sa na

krátko obdobie z územia, ktoré ovládal, prakticky vyčlenila štvrtá časť bývalého uceleného štátu.

Priaznivá medzinárodná situácia na nasadenie síl zameraných na vytlačanie Osmanov zo zabratých území nastala koncom roku 1683. Kľúčovým momentom bola bitka pri Viedni na jeseň roku 1683, ktorá znamenala zvrat vo vojenskom vývoji. Nasledovala proti útočná akcia posilnených cisárskych vojsk, ktoré postupovali do okupovaných oblastí. Veľkým úspechom bolo znovuzískanie Ostrihomu, čo vyvolalo vlnu optimizmu a v radoch viedenskej aj uhorskej elity zámer pokračovať v oslobodzovacích výpravách. Hoci nie všetky akcie medzinárodných vojsk Svätej ligy končili víťazstvom, v konečnom dôsledku bola ich snaha úspešná. V roku 1699 bol uzavretý mier so sultánom, ktorý sa zaviazal rešpektovať *status quo*: územie Uhorska sa po 150 rokoch zbavilo osmanskej nadvlády a bolo v celosti pričlenené k habsburskej monarchii. Cisár získal pod svoju vládu aj Sedmohradsko, ktoré síce prestalo byť sultánovým vazalom, avšak zároveň prišlo o svoju suverenitu.

Túžba po obnove bola síce v 17. storočí neustále prítomná, tieto tendencie však boli oklieštené neustálymi vojnami, úpadkom verejného života a vysokou mierou militarizácie spoločnosti. Nepretržitými vojnami prebiehajúcimi v krajine trpeli najviac široké vrstvy obyvateľstva. Veľká časť populácie bola vytrhnutá z bežného života, nútená ozbrojiť sa a viesť vojenský spôsob života. Ľudia sa dokonca stávali tulákmi alebo rabujúcimi zlodejmi. V tejto neľahkej situácii sa stávalo, že zločiny páchali aj vojaci cisárskej armády. V ťažkých podmienkach so značnou mierou ožobráčenia sa každý člen spoločnosti usiloval o získanie privilégií, aby bol čiastočne alebo úplne vyňatý z povinnosti platiť dane. V dôsledku neustálej osmanskej hrozby, potreby obrany územia a obyvateľstva pred ich nájazdmi došlo k vytvoreniu armády slúžiacej na pohraničných pevnostiach. Bola to významná zmena v stavbe uhorskej spoločnosti, pretože sa v konečnom dôsledku zrodila nová sociálna skupina, hoci len dočasne na obdobie približne 150 rokov. Vojaci slúžiaci na pohraničí užívali mnoho výhod – neboli podriadení feudálnej vrchnosti, neplatili dane, mali nezávislé vojenské súdnictvo a slobodu vierovyznania. Ich postavenie sa preto viac podobalo šľachte ako poddanstvu.

Sedemnásťte storočie bolo v mnohých aspektoch „storochím úpadku“, ktoré umožnilo rozkvet fenoménu tzv. „šľachtickej inflácie“. Dôsledkom tohto javu sa v upadajúcej ekonomickej situácii znížil počet obyvateľstva odvádzajúceho dane. Obdobie po roku 1526 prinieslo zásadné zmeny aj v zložení spoločenskej elity. Väčšina magnátskych rodov bola buď nahradená inými rodmi, alebo v značnej miere prišla o svoj vplyv a moc. V priebehu 16. storočia sa na najvyšších mocenských pozíciách uhorskej spoločnosti trvalo presadili rody ako Nádasdy, Drašković, Nyári, Zrínsky

a Erdődy. V tejto súvislosti je tiež potrebné poznamenať, že niektoré rody sa na výslnie dostali len na krátky čas, mnohokrát len počas jednej či dvoch generácií.

Z konfesionálneho hľadiska sa 16. storočie náležite považuje za „storočie reformácie“. Avšak k zásadným zmenám v náboženskej sfére došlo aj v 17. storočí. Tie sa však v oveľa väčšej miere týkali samotnej katolíckej cirkvi, ktorej sa podarilo upevniť si mocenské postavenie a obnoviť podlomenú autoritu. V priebehu 16. a 17. storočia nastali drastické zmeny aj v etnickom zložení Uhorska. V dôsledku presídľovania sa rôznych etnických skupín, sa z Uhorska stala multietnická, multikonfesionálna a multikulturná krajina. Spolužitie etník, prirodzená asimilácia a presuny obyvateľstva neboli za bežných okolností sprevádzané napätím. V tomto období sa dôraz kládol na stavovskú príslušnosť, nie etnickú.

Dielo bolo spracované a preložené do anglického jazyka z dôvodu absencie ucelenej práce zaoberajúcej sa ranonovovekými uhorskými dejinami v tomto jazyku. Cieľom bolo ponúknuť obsirný prehľad udalostí uhorskej histórie v 16. a 17. storočí, v nadväznosti na obdobie stredoveku, so zámerným odvratom od rôznych romantických a nacionálnych foriem interpretácie dejín pochádzajúcich z 19. a 20. storočia. Mimoriadnym pozitívom diela je využitie najnovších výsledkov medzinárodného bádania pri poukazaní a korekcii rôznych zaužívaných spôsobov výkladu dejín. Pálffy svoj výklad uhorských dejín poňal v rámci vzájomného pôsobenia dvoch veľmocí, habsburskej monarchie a Osmanskej ríše, so zreteľom na medzinárodné procesy prebiehajúce v danej dobe. Výsledný obraz Uhorska tak nenesie znaky akejsi izolovanosti. Všetky vyššie spomenuté rozhodnutia a prístupy boli zvolené s cieľom poskytnúť realistickjší obraz ranonovovekého Uhorska.

Publikácia vznikla primárne pre univerzitných študentov a potenciálnych záujemcov, ktorí nie sú s dejinami Uhorska príliš oboznámení. Možno konštatovať, že publikácia ako učebná pomôcka svoj zámer uspokojivo naplní. Na začiatku sa nachádza krátky chronologický prehľad kľúčových politických a vojenských udalostí, ktorý môže poslúžiť v prvom rade na základnú orientáciu. Samotný výklad je napísaný zrozumiteľnou angličtinou, je tak prístupný pre univerzitných študentov a bádateľov v rámci stredoeurópskeho regiónu aj mimo neho. Výklad dejín je doplnený o množstvo ilustračných obrázkov, či už portrétov osobností, alebo máp. Ilustrácie pomáhajú nielen lepšie pochopiť písaný text, ale môžu zaujať potenciálnych čitateľov aj mimo strednej Európy a prispieť tak k propagácii dejín Uhorska v zahraničí.

Osobám, ktoré sa v problematike vôbec neorientujú a nemajú aspoň základné vedomosti o dejinách Uhorska, môže text pripadať informačne presýtený a v konečnom dôsledku mätúci. V takej situácii sa môže stať,

že sú čitatelia nútení dohľadať si informácie. Na konci práce je zostavený zoznam literatúry pozostávajúci z približne 470 jednotiek rôznajazyčných monografií a vedeckých štúdií. Tento zoznam je mimoriadne cenný pre všetkých, ktorí majú záujem o ďalšie štúdium v tejto oblasti. Na konci práce je uverejnený aj glosár odborných termínov. Publikácia je vďaka svojmu celkovému spracovaniu a zrozumiteľnému jazyku vynikajúcou pomôckou predovšetkým pre študentov, avšak možnosti využitia ponúka aj pre mnohých bádateľov či záujemcov o dejiny.

Sabina Danková